

Резюме:

Сиренко И. УЧЕБНО - ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ И ГЕОТУРИСТИЧНЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ (НА ПРИМЕРЕ БЕРЕЗНОВСКОГО РАЙОНА РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ)

На примере административного района Украины рассмотрены аспекты использования геотопов – геологических и геоморфологических объектов, интересных или репрезентативных с научно познавательной точки зрения, в том числе ПНП - памятников неживой природы, заказников, и др. в школьной и внешкольной образовательной деятельности, и возможность развития на базе сети геотопов геотуризма – геолого-геоморфологического туризму, как междисциплинарной деятельности на границе геоморфологии, геологии, палеогеографии, охраны природной среды туризма.

Ключевые слова: геотуризм, геотоп, геолого-геоморфологическое наследие, памятники неживой природы, учебно-образовательная деятельность.

Summary:

Sirenko I. Educational and geotouristic utilization of geoheritage (on the example of Bereznivski county, Rivnenski region).

On the example of the administrative unit of Ukraine have been considered the aspects of geotopes' utilization – geological and geomorphological sites, attractive or representative of the scientific and cognitive point of view (including geologic nature monuments, nature reserves etc.) in educational activity. It also has been considered a possibility of geotourism's development on the basis of the geotops' network. Geotourism is understood as the interdisciplinary activity on the border of geomorphology, geology, paleogeography, environmental protection and tourism.

Key words: geotourism, geotope, geological and geomorphological heritage, a monument of inanimate nature, the educational activities.

Надійшла 30.03.2010р.

УДК 911.3:30(477.85/.87)

Анна КІБИЧ, Ірина КІБИЧ

ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ ГУЦУЛЬЩИНИ ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЮ

Необхідність сталого розвитку Карпатського регіону викликана еколого-економічними проблемами краю. Серед чинників збереження унікальних природних комплексів, раціонального і збалансованого природокористування в етнографічному районі Українських Карпат – Гуцульщині, поряд з розвитком туристично-рекреаційної галузі, екологізацією лісогосподарського комплексу, підвищенням ролі природно-заповідних територій, розглядається необхідність збереження етнокультурної спадщини корінного населення. Вказано на особливості формування традиційних видів господарювання, що базуються на етнологічній ментальності гуцулів, необхідності їх відродження і підтримки. Звертається увага на зміни в етнокультурі гуцулів під впливом суспільного прогресу.

Ключові слова: сталий розвиток, Карпатська конвенція, Гуцульщина, етнокультура, етносоціальна система, суспільний прогрес, глобалізація.

Вступ. У "Порядку денному на XXI сторіччя" (Ріо-92), Плані дій Світового саміту з проблем сталого розвитку, Декларації з питань довкілля та сталого розвитку в Карпатському та Дунайському регіонах (Бухарест, 2001 р.) значна увага акцентується на цінностях і проблемах гірських регіонів. У Карпатському регіоні, який знаходиться у самому центрі Європи, існує багато екологічних та соціально-економічних проблем. Мова йде і про переруби в гірських лісах, і про порушені заплави річок, забудованих, спрямлених та одамбованих, і про деградацію екосистем гір, викликану незбалансованим лісокористуванням. Сьогодні антропогенний тиск у регіоні досягнув критичної межі, і в результаті знеліснення, браконьєрства, забруднення, розвитку сільського господарства, туризму, розширення транспортної мережі та інших негативних впливів господарської діяльності людини, постала серйозна загроза порушення природності та унікальності Карпатських гір і розбалансування всієї гірської екосистеми. Еколого-економічні проблеми регіону викликають занепокоєння не тільки на державному і міжнародному рівнях, вони хвилюють, насамперед, місцеве населення, корінних мешканців Карпат, які з давніх часів населяють цей край, використовують його природні багатства і дбають про їх збереження та відновлення.

Екологічний і культурний потенціал Гуцульщини на початку XXI століття є цілком унікальним, адже гори залишаються середовищем особливого співіснування людини з дикою природою, а культура життєдіяльності горян зафіксована у їх традиціях, способі життя і світосприйнятті. Проте, в

умовах глобалізації суспільно-економічних процесів, яка охопила вже майже весь цивілізований світ, етнічна культура має тенденцію до занепаду під впливом сучасних технологій, що може негативно позначитись як на еколого-економічному, так і на історико-культурному розвитку Гуцульщини. Водночас, практика і дослідження етносоціальної системи Гуцульщини підтверджують автохтонний характер господарювання українців-гуцулів на території Українських Карпат та існування властивих їм етносоціальних форм суспільного устрою, які базуються на високому рівні етнологічної свідомості горян і залишаються важливими чинниками збереження унікальної природи на території цього гірського регіону [1].

Вихідні дані і постановка завдання. Кожний регіон має яскраво виражену специфіку вирішення проблеми сталого розвитку. Карпатський регіон належить до одного із найбільш цікавих в цьому відношенні регіонів України, природно-ландшафтні та історико-культурні умови якого потребують ретельного вивчення і всебічної охорони. В останні два-три десятиліття в Карпатському регіоні внаслідок нераціонального сільськогосподарського і лісокористування активізувались такі негативні процеси та явища, як водна і вітрова ерозія ґрунтів, зсуви, селі, руйнування берегів річок. В результаті зросла ймовірність виникнення вітровалів і катастрофічних паводків, потужність і руйнівна сила яких проявилась у листопаді 1998 р. і березні 2001 р. у Закарпатській області та в липні 2008 р. на Прикарпатті. Така ситуація виникає тому, що гірські екосистеми, які є резерватами природного біорозмаїття і мають значну господарську цінність, дуже чутливі до будь-якого антропогенного впливу, що змінює хиткий екологічний баланс і спричиняє негативні руйнівні процеси.

Причини екологічних негараздів у Карпатському регіоні сягають своїм корінням у радянські часи, коли «процвітало» експлуататорське, виснажливе, екологічно необґрунтоване природокористування, що залишило по собі не тільки руйнівні наслідки у господарстві краю, а й згубно вплинуло на ментальність та етнокультурні традиції місцевого населення, зокрема гуцулів, які під тиском комуністичної ідеології почали втрачати відчуття господаря на своїй землі, а під дією суспільного прогресу – поступово забувати багатовікові традиції матеріальної і духовної культури свого народу. По суті, в ті часи тут нищився весь уклад традиційного ведення лісового та сільського господарства, пристосований до складних гірських природно-кліматичних умов, нищилась традиційна культура ведення землеробства, втрачались відповідні сорти сільськогосподарських культур, породи тварин, намітився занепад вівчарства тощо.

Доведено, що до автохтонних складових етносоціальної системи Гуцульщини відносяться мисливство, рибальство, збиральництво, тваринництво, землеробство, лісівництво та декоративно-ужиткове мистецтво, які постають її системоутворюючими компонентами [1]. Останнім часом до них приєдналися рекреація і туризм. В основних ланках традиційного матеріального життєзабезпечення горян: виробництво – розселення – житло – одяг – харчування простежується вироблена традицією гармонійність, яка позначилася і на розвитку етноекосистеми – освоєної гуцулами території Карпатського регіону. Саме завдячуючи шанобливому ставленню гуцулів до природи, «природочуйному» користуванню її дарами, Карпатські гори – одна з останніх великих гірських екосистем Європи – залишилися у майже цілком природному стані і тому потребують найуважливішого ставлення до збереження своєї неповторної природи, своїх ресурсних, історико-культурних та етнографічних багатств. Ці питання знаходяться в полі зору як регіональних, так і державних та міжнародних управлінських структур і організацій.

Упродовж останнього десятиріччя відбувся цілий ряд важливих міжнародних науково-практичних конференцій: "Карпатський регіон та проблеми сталого розвитку" (1998), "Екологічні та соціально-економічні аспекти катастрофічних стихійних явищ у Карпатському регіоні" (1999), "Гори і люди (у контексті сталого розвитку)" (2002) та визначальна подія — Всеєвропейська конференція "Навколишнє середовище для Європи" (2003), на якій Україна підписала Рамкову Конвенцію про охорону навколишнього середовища і стійкий розвиток Карпат (Карпатська конвенція) [6], де було проголошено основні принципи збалансованого розвитку, невиснажливого використання й охорони природних ресурсів Карпатського регіону.

Рамкова конвенція комплексно підходить до вирішення проблем Карпатського регіону. В своїх положеннях вона не тільки орієнтується на охорону, збереження і невиснажливе використанні природних ресурсів, а й водночас звертає увагу на соціально-економічний розвиток регіонів і населення, тобто бере до уваги пріоритети збалансованого розвитку, визначеного у "Плані дій на 21 століття" [6]. Належна увага проблемам сталого розвитку Гуцульщини приділяється також і з боку

місцевих науковців, господарників та громадськості. Так, на науково-практичних конференціях, що проводилися в рамках щорічних гуцульських фестивалів, розглядалися такі актуальні теми, як „Економічні та природно-екологічні проблеми Гуцульщини і шляхи їх розв'язання” (V фестиваль у Путильському районі, 1995); „Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку” (VII фестиваль у Рахівському районі, 1998); „Економічні та соціально-культурні проблеми регіону Гуцульщини” (IX фестиваль у Надвірнянському районі, 1999); „Гуцульщина: наука, освіта, культура” (X фестиваль у місті Коломиї, 2000); „Проблеми відродження і розвитку матеріальної і духовної культури гуцулів” (XI фестиваль у Верховинському районі, 2001); „Гуцульщина на початку XXI ст.” (XII фестиваль у Косівському районі, 2002); „Збереження регіональної самобутності Гуцульщини: сучасний стан, проблеми і перспективи” (XIV фестиваль у Путильському районі, 2004), а на міжнародній науковій конференції, що проходила в рамках XV Гуцульського фестивалю на Рахівщині Закарпатської області, обговорювалася проблема „Економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат”, яка була особливо актуальною і важливою на етапі завершення 15-річчя від проголошення незалежності України.

Отже, головним завданням впровадження Карпатської конвенції в життя, на нашу думку, є поєднання збереження та сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття, впровадження раціонального природокористування, заснованого на збереженні культурної спадщини, традиційних видів господарювання, вихованні етноекосвідомості та почуття національної гідності горян. Важливою проблемою при цьому залишається збереження господарської та культурної самобутності Гуцульщини в умовах зростаючої глобалізації та суспільного прогресу, що охопили сучасний світ.

Виклад основного матеріалу. Етнографічний район Гуцульщина знаходиться в Східних Карпатах і охоплює південно-східну, найвищу частину Українських Карпат у верхів'ях рік Бистриця Надвірнянська, Тиса, Прут, Черемош, а також в Румунських Карпатах - верхів'я рік Тиси, Молдови і Сучави. Площа території Гуцульщини – 6,5 тис. км².

В Україні гуцули заселяють територію в її крайній західній, прикордонній з Румунією частині, в межах найбільш віддалених від обласних центрів районів – Рахівського, Верховинського, Путильського, Надвірнянського, Косівського та Яремчанської міської ради. Українська частина Гуцульщини займає площу 5,2 тис км², що становить 80% загальної її площі. Традиційно на Гуцульщині виділяють три історико-географічні частини: Галицьку - в межах Івано-Франківської області (53% від території краю); Закарпатську – в межах Закарпатської області (30% від території краю) і Буковинську, яка входить до складу Чернівецької області, (17% від території краю) [4].

Головна особливість гуцульського етнографічного району полягає в тому, що він розміщується виключно в горах (тобто вище 500 м н.р.м.), займаючи найвищу (максимальна висота г. Говерла – 2016 м. н.р.м.), переважно середньогірну (середні висоти 1000 м н.р.м і вище) південно-східну частину Українських Карпат. Гірські ландшафти потребують від горян відмінної від жителів рівнинних територій системи життєзабезпечення та інакших духовно-матеріальних навичок. Отже, гори значно інтенсивніше впливають як на весь спектр життєдіяльності, так і на психофізичні властивості своїх мешканців. Так, для всієї Гуцульщини характерне поєднання субальпійських природних лук (полонин), відгінно-пасовищного скотарства, дисперсного безсистемного розселення та ряду етнографічних рис: традиційний одяг, прикрашений вишитим геометричним орнаментом певної кольорової гами, говірка, дерев'яна архітектура, фольклор, традиції, промисли і ремесла [4].

Гірсько-ландшафтна структура заселеної гуцулами території визначила тип їхнього господарювання, який можна назвати лісівничо-скотарським, а складне географічне середовище спонукало гуцулів до виготовлення усіх необхідних предметів побуту в домашніх умовах. Ось чому домашні промисли і ремесла займали в гуцульській системі життєзабезпечення таке вагоме місце, як ніде в Україні.

Ландшафтне і біологічне різноманіття найвищої частини Українських Карпат, яку заселили гуцули, належить до сприятливих чинників освоєння цього краю. Нині, коли гуцульські гори виявились найменш зміненими людською діяльністю, вони залишаються осередками екологічного балансування для значної прилеглої території України та центральноєвропейських країн. Через це гуцулам необхідно коректувати види своєї діяльності, яка б забезпечила збереження їхнього унікального краю, а держава, в свою чергу, має забезпечити гуцулам, як корінній спільноті, повагу і підтримку їхньої життєдіяльності.

Суттєвий вплив на особливості гуцульської культури здійснила економічна депресивність цього

регіону, слабка інтегрованість з економікою решти країни, незначна сільськогосподарська освоєність, нерозвинутість транспортної інфраструктури, політико-адміністративна роз'єднаність, низька частка зайнятості жителів у суспільному секторі виробництва.

Всі названі чинники сприяли збереженню такого культурного резервату, як Гуцульщина, у відносно незміненому вигляді на тлі сучасних процесів глобалізації, коли спостерігається намагання об'єднати людство в єдиний світовий організм, стерши його етнічну самобутність. Ознаками культурної глобалізації виступають світове розповсюдження міжнародних торгових марок, глобальне домінування символів поп-культури, масовий розвиток туризму, міграції. Все це призводить до проникнення нових ідей, зіткнення різних релігійних вірувань, ідеологій та стилів **житті**, які конкурують між собою. Етнічна культура має тенденцію до зникнення під впливом менеджментських технологій масової культури.

Загроза культурної асиміляції нависла і над корінним населенням Карпат. Інформаційна революція та інтенсивний розвиток сфери послуг, головним чином, індустрії розваг, призвели до деградаційних змін у культурі краю. Серед чинників, що свідчать про значні структурні зрушення в етнокультурі гуцулів, спричинені культурною глобалізацією, можна назвати: уніфікацію архітектурних форм і формування монотонних окультурених ландшафтів; неконтрольований розвиток туристичної та розважальної індустрії, створення соціальної інфраструктури для них; підвищення інтенсивності використання транспортно-комунікаційних транзитних коридорів; орієнтація продуктів народних промислів на масовість та прибутковість [2].

Ці та інші чинники спричинюють розрив тісних в минулому взаємозв'язків місцевого етносу з природою і пропагують зниження вартості природного середовища для людини. Люди, які століттями черпали свій основний досвід з природного оточення, зіштовхуються з проблемою адаптації до нових умов життя. І оскільки природне середовище має вирішальний вплив на формування і збереження етнічної культури, то адаптація призводить, головним чином, до асиміляції та зникнення ендемічної культури гуцулів.

Особливо гостро постає тенденція до перебудови етнічної ментальності. Небезпека цього явища полягає в тому, що етнічна ментальність включає в себе особливості світосприйняття та збереження традицій, розуміння значення для людини природних ресурсів, характеру взаємовідносин між людьми, ставлення до праці та організації побуту тощо.

Формування ментальності гуцулів відбувалося під впливом їх географічної ізоляваності, труднощів у різних формах природокористування, суворості та різноманітності природних умов. Традиційна система цінностей у жителів краю поступово починає руйнуватися під впливом суспільного прогресу. Складні соціальні умови краю (неналежного рівня медичне обслуговування, робота освітніх закладів та послуг зв'язку, безробіття) сприяють трудовим міграціям гуцулів. Найчастіше виїжджають на заробітки гуцульські жінки, працюючи у країнах Західної Європи у сфері обслуговування. Нові цінності інтенсивно проникають в Гуцульщину через засоби масової інформації – телебачення, радіо, пресу, а також, власне, через широкомасштабні просторові зв'язки його мешканців з довколишнім світом шляхом міграцій. Збереження етнічних рис у сучасних умовах, як і пристосування гуцулів до нових суспільних реалій, є складною соціально-культурною проблемою цього регіону України.

Проведене нами анкетне опитування, яке носило вибіркового, репрезентативний характер і мало на меті виявити вплив суспільного прогресу, глобалізаційних процесів на етнічну ментальність гуцулів, дозволило скласти певне уявлення про характер цих змін.

В опитуванні брали участь мешканці трьох сіл Гуцульщини, а саме: с. Лазещина Рахівського району Закарпатської області, с. Космач Косівського району Івано-Франківської області, с. Плоска Путильського району Чернівецької області. Села відрізняються між собою за географічним положенням, транспортною доступністю, за площею, чисельністю та густотою населення. Анкетування в деякій мірі допомогло відповісти на такі запитання:

- Які зміни виникли в зайнятості населення під впливом суспільного розвитку?
- Якою є популяризація продуктів технічного прогресу на Гуцульщині?
- В якому стані перебуває етнокультура Гуцульщини, який рівень її збереженості?

Традиційна господарська діяльність гуцулів є однією з етнографічних ознак. Здавна господарську діяльність характеризували такі заняття, як тваринництво, лісозаготівля та деревообробка і народні промисли. Але під впливом суспільного розвитку, як показало опитування, сфера зайнятості гуцулів розширюється. Це пов'язано з підвищенням освітнього і споживчого рівня

населення. На сьогодні, традиційними видами господарювання займається 61,7% респондентів. Найбільша їх частка зайнята у деревообробній промисловості - 32,7%. Сучасною тенденцією є зростання частки зайнятих у сфері туризму та рекреації (17,5% опитаних), завдяки розвитку сільського зеленого туризму, будівництву баз відпочинку та туристичних комплексів. Найяскравіше дана тенденція проявляється в с. Лазещина (9,54% опитаних), оскільки з села починаються туристичні маршрути до найвищих вершин Українських Карпат, і воно є популярним туристичним центром серед спортивних туристів України, Білорусії та Польщі. Село Космач популярне і серед етнотуристів, завдяки унікальним етнокультурним традиціям та етнофестивалю, які там проводяться. Це пояснює те, що 6,2% респондентів займаються тут сільським туризмом. Найменша частка (1,3%) задіяних в туризмі припадає на с. Плоска, що пов'язано з слабкою атракційністю села.

Загальні висновки дослідження свідчать про те, що: 1) зміни у зайнятості населення ще не набули кардинального характеру, традиційне господарство продовжує переважати, чим сприяє збереженню етнокультури Гуцульщини. З розвитком туристичної індустрії все більше гуцулів бере в ній активну участь, особливо на туристично атракційних територіях. Негативною тенденцією є зростання міграцій за кордон з метою тимчасового заробітку, що призводить до зміни світогляду гуцулів та його перебудови на загальносвітовий зразок; 2) активно зростає розповсюдження та використання досягнень технічного прогресу. Збільшується рівень інформованості навіть у віддалених і менш доступних частинах Гуцульщини. Змінюється уклад життя, який зберігався протягом багатьох віків, продукти технічного прогресу сприяють змінам у традиційному побуті та дозвіллі; 3) збереження народних традицій, промислів та народної творчості свідчить про високу життєздатність та глибоке коріння гуцульської етнокультури. Проте, все частіше розвиток народних промислів та ремесел підтримується не для власних потреб, а зумовлений попитом на туристичному ринку; 4) зміни в гуцульській етнокультурі яскравіше проявляються на територіях з більш розвинутими транспортними комунікаціями і туристичною індустрією (с. Лазещина).

Слід зауважити, що проблема збереження матеріальної і духовної культури Гуцульщини хвилює як саме населення краю, так і науковців різних рівнів, громадськість, органи місцевої і регіональної влади, міжнародні інституції. Беззаперечного схвалення заслуговують різноманітні заходи і програми природоохоронного спрямування, проекти розвитку туристично-рекреаційного комплексу на території Гуцульщини поряд з відродженням народних традицій сталого природокористування і народних промислів, етнокультурної спадщини, просвітницькою діяльністю. Важливими кроками, здійснюваними останніми роками на шляху розв'язання проблем сталого розвитку Гуцульщини слід вважати:

1. Створення національних природних і регіональних ландшафтних парків як найбільш соціально корисної та економічно вигідної форми заповідання, де найбільш вдало розв'язується проблема суперечності між збереженням природного різноманіття та його рекреаційним використанням для екологічного туризму. На сьогодні на території Гуцульщини функціонують Карпатський біосферний заповідник та природний заповідник "Горгани", а також створено низку національних природних парків («Карпатський», «Вишницький», «Гуцульщина», «Черемоський»). Крім них створено заказники, пам'ятки природи та ландшафтні парки регіонального та місцевого значення.

Національні природні парки Гуцульщини призначені не тільки для збереження, відтворення та раціонального використання генетичних ресурсів рослинного і тваринного світу, унікальних природних комплексів, а й для відродження та підтримки етнокультурного середовища краю, що виступає важливим чинником розвитку туризму, зокрема, етнографічного, а також для відродження автохтонного характеру господарювання, видів діяльності, що базуються на багатовікових традиціях гармонійного поєднання з природою, поваги до оточуючого світу, прагнення до його збереження та відновлення [3]. Прикладом втілення цих принципів в життя може служити розроблений проект чинного музею під відкритим небом «Гуцульське село». Ініціатива базується на залученні місцевого населення до збереження та підтримки традицій і культури, відновлення і розвитку художніх промислів та інших характерних особливостей регіону.

2. Для забезпечення сталого розвитку Гуцульщини розробляється і частково здійснюється програма созотехнічних заходів, яка б забезпечила високу якість доквілля і гідне життя горян, зберігши цінні особливості побуту, та культури. Серед них – лікарське рослинництво, ягідництво, вирощування декоративних порід. Глибока переробка рослинної і тваринної продукції на місцях сприятиме істотному зниженню обсягів вилучення біомаси із природних екосистем, у тому числі

видів, які під загрозою зникнення. Реалізуються проекти: "Агроекологічна ініціатива: відродження гуцульського коня в Українських Карпатах", "Відродження зникаючих порід тварин на Гуцульщині", спрямовані на збереження генофонду місцевої породи коней, бурої карпатської великої рогатої худоби та гірсько-карпатських овець. Селяни із зацікавленням відвідують семінари та тренінги з основ конярства, використання коней в туризмі та з питань екологічної культури, адже від турботливого ставлення до природи залежить і добробут місцевого населення, переважна частина якого задіяна у сільському зеленому туризмі. Знову ж таки, за рахунок розширення індивідуальних господарств та збільшення грошових надходжень від реалізації молочних продуктів та виробів з овечої вовни, зростатимуть доходи сільських родин. Підприємницьку активність, зокрема в галузі екотуризму, покликаний розвинути проект "Демонстраційна модель сталого розвитку Українських Карпат". Екологічною складовою проекту є формування навичок раціонального використання природних ресурсів, організація місць відпочинку з дотриманням екологічних та санітарно-гігієнічних норм..

3. Відродженню краю, збереженню і дальшому розвитку його історико-культурних надбань сприяє проведення Гуцульських фестивалів. Спочатку це були міжрайонні культурно-мистецько-розважальні заходи національно-патріотичного спрямування, що організовувались і виконувались на рівні самодіяльних громадських організацій, не маючи під собою наукової основи. Зі створенням у 1993 р. на Гуцульщині наукової установи – філії „Гуцульщина” Інституту українознавства Київського університету ім. Шевченка (з 2000 року – Філія „Гуцульщина” Науково-дослідного інституту українознавства МОН України), процеси національно-культурного відродження краю взагалі та збереження і розвитку етнокультурної та історичної спадщини зокрема, стали базуватись на науковій основі. Практика переконливо засвідчила, що фестивалі є важливими чинниками створення відповідного наукового ґрунту для національно-культурного відродження і розвитку Карпатського регіону та ефективними засобами збереження його культурно-історичної спадщини.

4. Еколого-освітня робота здійснюється шляхом популяризації екологічних знань, впровадження нових форм і методів екологічної освіти і виховання, розвитку сприятливих умов для організованого туризму і відпочинку. З метою підтримки і відродження національної самосвідомості і етнокультурних традицій на Косівщині, в Яворівській ЗШ I-III ступенів розробили модель регіональної української національної школи, де вивчають історію Гуцульщини, природу, господарство краю, народне мистецтво, фольклор, звичаї, традиції. Крім опанування знаннями про Гуцульщину школярів залучають до практичної діяльності, навчають народним промислам і мистецтву. Предмет «Гуцульщинознавство» служить для посилення зв'язків навчання з життям. Створення і забезпечення такої моделі школи, щоб кожний школяр мав рівний доступ до високоякісної освіти, є головним фактором сталого розвитку гірського регіону, ефективного використання його туристичного, рекреаційного і лікувального потенціалу. Основною метою у моделі гуцульської школи майбутнього є підготовка випускників до життя, щоб вони стали порядними господарями, майстрами народного мистецтва, використовуючи найкращі традиції минулого, трансформували їх у сучасних умовах [5].

5. Відроджуються традиції гуцульських ремесел. Так, у Косівській ткацькій школі відновили давні технології ткацтва килимів, а також технологію фарбування вовни барвниками рослинного походження. Викладачі та студенти школи беруть активну участь в міжнародних пленерах, присвячених проблемам текстилю та збереженню навколишнього середовища. Результатом цієї діяльності можна вважати активізацію популярності в місцевого населення та в споживача тканих виробів, що виконані на основі використання "натуральних" колористик. Важливим напрямком діяльності школи є робота над вивченням принципів декорування народних одягових тканин та створенням нових концепцій розвитку цього виду мистецтва.

Ці та інші заходи, що проводяться нині на Гуцульщині, значним чином сприяють не лише збереженню етнокультурної та історичної спадщини, а й відродженню та розвитку інших соціально-культурних і духовних сфер.

Висновки. Стале природокористування в Карпатському регіоні і на Гуцульщині зокрема, в сучасних умовах пов'язане з розвитком туристично-рекреаційної галузі, екологізацією лісгосподарського комплексу, підвищенням ролі природно-заповідних територій у збереженні природної та етнокультурної спадщини корінного населення краю.

Проведені дослідження показали, що зміни в етнокультурі Гуцульщини під впливом суспільного прогресу мають місце, але відбуваються поступово, охоплюючи найвіддаленіші куточки

краю. Головною причиною таких змін стала завуальована культурна глобалізація, яка заповонила світ. Ситуація, що склалася, потребує практичних заходів для збереження етнічної самобутності Гуцульщини. Серед них: популяризація народної творчості, промислів та ремесел, державна підтримка традиційних видів господарювання, малого та середнього бізнесу, розвиток внутрішнього та міжнародного туризму, зокрема етнографічного.

В основу планування розвитку рекреаційно-оздоровчого комплексу має бути покладена ідея природно-історико-етнографічної рекреації, яка базуватиметься на створенні рекреаційного середовища та найбільш раціональному використанні територіальних поєднань природних умов, ресурсів, історичних і архітектурних пам'яток. Окремим моментом є збереження та підтримка культурної спадщини, розвиток традиційних гуцульських промислів та мережі продажу їх виробів для туристів.

Важливим щодо збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат є визначення шляхів розв'язання специфічних тут проблем в організації роботи органів місцевої влади, соціально-культурних установ і організацій, специфіки життя та праці людей. Суттєвим є і юридичний бік справи. Треба внести певні поправки та доповнення до законодавства, щоб, скажімо, першочергове право на використання карпатських природних ресурсів мали місцеві жителі, аби великі фінансові корпорації не нищили Карпати заради своїх прибутків. Потрібно розробити нормативно-правові акти, спрямовані на пільгове кредитування, створення сприятливих фінансово-економічних умов для суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють у національних парках природоохоронні заходи, створюють інфраструктуру для розвитку "зеленого" туризму та рекреації, виробляють екологічно чисті продукти харчування, розвивають та зберігають народні промисли, а також вжити заходи щодо подолання безробіття і бідності серед місцевого населення. Рекомендувати уряду розробити програми фінансової підтримки фермерських господарств, що ведуться на екологічній основі.

Адміністраціям національних парків разом із студентами та викладачами університетів необхідно розробити і запровадити систему еколого-освітніх та навчально-виховних заходів, спрямованих на формування екологічного мислення, бережливого ставлення до гірських екосистем у населення, особливо дітей та молоді. Покращити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед місцевого населення щодо переваг створення парків і засад ведення екологічно безпечного господарювання на його території, розвитку «зеленого» та етнографічного туризму.

Література:

1. Зеленчук Я.І. Українознавчо-історична реконструкція етносоціальної системи Гуцульщини.// Автореф. дис... канд. і. н.– НДІ українознавства МОН України, Київ, 2007.- 20 с.
2. Зінкевич О.М. Географічні аспекти взаємодії глобалізаційних процесів та культури населення Українських Карпат // Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф.: Екологічні та соціально-економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат. – Рахів, 2005. – с. 490
3. Крук Д., Стойко С. Етнічні групи Карпат і роль заповідних територій у збереженні етнографічної та історико-культурної спадщини Гуцульського краю //Наукові записи ТДПУ. Серія: географія. – Тернопіль. - №1. – 2004. – с. 176-180
4. Лаврук М.М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження): Монографія. – Львів: Вид.центр ЛНУ ім.І.Франка, 2005. – 288 с.
5. Лосюк П. Гуцульська школа — через традиції до майбутнього// «Галичина», 31 жовтня 2009 р.
6. Рамкова Конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат / V Всеєвропейська Конференція міністрів навколишнього середовища "Довкілля для Європи". - Київ, 22 травня 2003.

Резюме:

Кибич А., Кибич И. СОХРАНЕНИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ТРАДИЦИЙ ГУЦУЛЬЩИНЫ КАК ЗАЛОГ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ КРАЯ.

Необходимость устойчивого развития Карпатского региона вызвана эколого-экономическими проблемами края. Среди факторов сохранения уникальных природных комплексов, рационального и устойчивого природопользования в этнографическом районе Украинских Карпат – Гуцульщине, рядом с развитием туристско-рекреационной отрасли, экологизацией лесохозяйственного комплекса, повышением роли природно-заповедных территорий, рассматривается необходимость сохранения этнокультурного наследия коренного населения. Указано на особенности формирования традиционных видов хозяйствования, основанных на этноэкологической ментальности гуцулов, необходимости их возрождения и поддержки. Обращается внимание на изменения в этнокультуре гуцулов под влиянием общественного прогресса.

Ключевые слова: устойчивое развитие, Карпатская конвенция, Гуцульщина, этнокультура, этносоциальная система, общественный прогресс, глобализация.

Summary:

Kibyach A., Kibyach I. PRESERVATION OF ETHNO-CULTURAL TRADITIONS IN HUTSUL LANDS: A PLEDGE FOR STABLE DEVELOPMENT.

Urgent need in the Carpathian Region's stable development is challenged by present-day ecological-economic problems of this country. Beside development of tourism-recreation industry, ecologization of forest economy complex, enhancement of the role of natural reserves, - preservation of ethno-cultural heritage of native population is among the major factors that may help preserve unique natural complexes and provide for rational and balanced nature use in Hutsulshchyna, an ethnographic area of the Ukrainian Carpathians. Peculiarities of formation of traditional types of economy that base on ethno-ecological Hutsuls' mentality are outlined, as well as necessity of said types' rebirth and support is substantiated. Changes in Hutsuls' ethno-culture under the influence of social progress are accentuated upon.

Key words: stable development, Carpathian Convention, Hutsulshchyna, ethno-culture, ethno-social system, social progress, globalization.

Надійшла 16.03.2010р.

УДК 504.062

Зоряна ГЕРАСИМІВ

ПЕРЕДУМОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПРИРОДОКОРИСТУВАННІ

У статті досліджено основні етапи здійснення природоохоронної діяльності на міжнародному рівні, розглядаються передумови та основні принципи сталого розвитку в природокористуванні, участь України у міжнародному співробітництві з питань екології та запровадження сталого розвитку

Ключові слова: довкілля, охорона природи, сталий розвиток, раціональне природокористування.

Актуальність дослідження. Непродумане використання природних ресурсів, нехтування законами природи, надмірний розвиток промисловості, зростання концентрації підприємств і населення у великих містах, низький рівень екологічної свідомості людей призвели до виснаження ресурсів та погіршення якості навколишнього середовища, загострення протиріч між людиною та природою, що негативно вплинуло на стан природи та умови проживання людей. Значне антропогенне та техногенне навантаження на навколишнє середовище призвели до порушення його стійкості та наближення до межі, за якою починаються незворотні зміни.

На сьогоднішній день необхідно сформувати новий тип відносин у системі «людина - господарство – природа», повинна відбутись переоцінка цінностей та зміна споживацького відношення до природи на бережливе і господарське. Дотримання екологічних пріоритетів у використанні природних ресурсів повинно стати вище за економічну вигоду.

Проблеми погіршення стану природного середовища та виснаження природних ресурсів торкнулись усіх країн світу, тому вирішувати їх можна лише шляхом співпраці та міжнародного співробітництва країн в галузі охорони природи, розробки світової концепції сталого розвитку.

Метою даної публікації є аналіз основних етапів здійснення природоохоронної діяльності, які заклали основу стратегії сталого розвитку, розгляд основних принципів сталого розвитку в природокористуванні та участь України у міжнародному співробітництві в галузі охорони природи та запровадження основ сталого розвитку на державному рівні.

Аналіз публікацій. Сталий розвиток території є предметом дослідження багатьох вчених: Горленко І. А., Руденко Л. Г., Малюк С. Н. розглядають принципи та механізм реалізації концепції сталого (збалансованого) розвитку в Україні [2], Данилишин Б. М., Шостак Л. Б. вивчають стійкий розвиток в системі природно-ресурсних обмежень [3], Барановський В. А. розглядає реалізацію принципів сталого розвитку в екологічній сфері [1], Вольвач Ф. В., Дробноход М. І., Дюканов В. Г. досліджують ідеї і засади стійкого розвитку та шляхи їх втілення у різних країнах, в тому числі і в Україні [4].

Виклад основного матеріалу. Глобальні зміни в природі, різке погіршення екологічного стану, зменшення світових запасів багатьох видів природних ресурсів привернули увагу науковців до проблем забезпечення нормального середовища життєдіяльності населення, збереження природи, її відновлення для теперішнього і майбутніх поколінь, тобто до проблем сталого розвитку в природокористуванні.

Крім терміну «сталий розвиток» часто вважають терміни «збалансований розвиток», «підтримуваний розвиток», «узгоджений розвиток», «гармонійний розвиток».

Різні автори по-різному трактують зміст поняття «sustainable development». Зокрема, Горленко І. А., Руденко Л. Г., Малюк С. Н. під збалансованим розвитком території розуміють «процес